...үн өлкәләрин пролетарлары, бирләшин!

1924-чү илдән чыхыр

...зәрбајҹан мәктәби

ЈАНВАР
1978
№ 1 (367)

...зәрбајҹан ССР Маариф Назирлијинин
...ајлыг елми-нәзәри педагожи журналы

МҮНДӘРИҸАТ

Јени илдә јени мүвәффәгијјәтләр уғрунда 3

Сов.ИКП XXV гурултајынын гәрарларыны һәјата кечиририк

...**Казымов**—Сов.ИКП XXV гурултајы вә шәхсијјәтин формалашмасы мәсәләләри 10

Тә'лим вә тәрбијә мәсәләләри

...**Гулијев, М. Әмиров**—ССРИ-нин јени Конститусијасынын өјрәдилмәсинә даир 16

...**Әһмәдов**—Тестләр методу вә онун тәтбиги имканлары . . . 24

...**Кәримов**—Шакирдләрин мүстәгил ишинин маһијјәти вә мәзмуну һаггында 29

Ш. Сәфигулијев, З. Абдуллајева—Јазы тә'лиминдә гаршыја чыхан бә'зи чәтинликләр вә онларын арадан галдырылмасы јоллары 31

К. Јусифов, Ф. Кәримов—Харичи дил үзрә мүсабигә вә олимпиадаларын тәшкилинә даир 35

Р. Мустафајева—Мәктәбдә Үмумиттифаг Ленин зачоту вә кәнч нәслин В. И. Ленин нүмунәсиндә тәрбијә олунмасында онун ролу 38

А. Асланов—Мәктәбдә тәрбијә ишинин гојулушуна комплекс гајдада јанашылмасынын тәшкили тәҹрүбәсиндән . . . 46

Тә'лим методларынын тәкмилләшдирилмәси

М. Ағајев—Шәрһ методунун тәкмилләшдирилмәсинә даир . . . 51

Мәктәбшүнаслыг

И. Һачыјев—Елми-техники тәрәгги вә мәктәбин перспектив мәсәләләри 56

Тәблиғатчы мүәллимләрә көмәк

Һ. Әлијев—Милли мәдәнијјәтләрин бир-биринә јахынлашмасында вә кечмишин галыгларынын арадан галдырылмасында бејнәлмиләл тәрбијәнин ролу 59

Редаксијада елми конфранс

М. Әһмәдов—Ушаг әдәбијјаты педагожи мәсәләдир 65

Хәбәрләр, мә'луматлар

И. Ибадов—Бајрама дөнмүш күнләр 78

8348

* * *

© «Азәрбајҹан мәктәби», № 1, 1978-ҹи ил.

Азербайджанская
Республиканская

УШАГ ӘДӘБИЈЈАТЫ ПЕДАГОЖИ МӘСӘЛӘДИР

УШАГ әдәбијјатынын педагожи мәсәлә олдуғу бу әдәбијјатын јарандығы илк күндән мә'лумдур. Истәр јазылы, истәрсә дә шифаһи әдәбијјатда һәмишә диггәт мәркәзиндә тәрбијә етмәк мәгсәди дурур.

Бөјүк тәрбијә васитәси олан ушаг әдәбијјатымызын бу күнкү вәзијјәтини өјрәнмәк, тәһлил етмәк, јазычы вә педагогларын нәзәрини гаршыја чыхан чох ваҹиб мәсәләләрин һәллинә јөнәлтмәк үчүн журналымызын 1977-чи ил биринчи нөмрәсиндән «Ушаг әдәбијјаты мәсәләләри» рубрикасы ачмышыг. Бу рубрика илә әлагәдар олараг материаллар һазырламаг просесиндә гаршыја бир сыра мараглы суаллар чыхырды. Мәсәлән, С. Вурғунун журналымызын 1945-чи ил икинчи вә үчүнчү нөмрәләриндә дәрч олунмуш «Балаларымыз үчүн көзәл әсәрләр јарадаг» мәгаләсиндәки чағырышы вахты илә јазычыларымызы вә педагогларымызы һәрәкәтә кәтирмишдир. Бәс, бөјүк фајдасы олан бу чағырыша инди мүнасибәт нечәдир?

Тәкчә елә бу суалын өзү бизи ушаг әдәбијјаты мәсәләләрини даһа дәриндән вә кениш шәкилдә тәһлил етмәк үчүн илк нөвбәдә елми конфранс кечирмәјә вадар етди. Елә бир елми конфранс ки, орада јазычылар, дәрслик мүәллифләри, алимләр, мәтбуат органларынын нүмајәндәләри иштирак етсинләр, ушаг әдәбијјатынын һазырки вәзијјәти вә дәрди-сәри барәдә данышсынлар. Мәһз бундан сонра, журналымыз јени ачдығы «Ушаг әдәбијјаты мәсәләләри» рубрикасыны охунаглы давам етдирмәк үчүн өз имканларыны јахшы-јахшы көтүр-гој етсин.

Журналымыз һәлә Бөјүк Октјабр сосиалист ингилабындан бир нечә ил сонра нәшр олунмаға башладығы илк дөврләрдә ушаг әдәбијјатынын зәрури мәсәләләринә тохунмуш, шаир Микајыл Рзагулузадәнин «Ушаг әдәбијјаты мәсәләси» адлы мәгаләсини (1926-чы ил № 3) дәрч етмишдир. Һәмишә актуаллыг кәсб едән ушаг әдәбијјатымызын ваҹиб мәсәләләрини журналымызын инди дә мүзакирә едиб ишыгландырмасы чох әһәмијјәтли оларды. Она көрә дә 1977-чи ил октјабрын 31-дә редаксијамызда Бөјүк Октјабрын 60 иллијинә һәср едилмиш «Ушаг әдәбијјаты педагожи мәсәләдир» мөвзусунда елми конфранс кечирилмишдир.

Конфранса дә'вәт олунмуш ушаг әдәбијјаты јарадычыларынын вә тәдгигатчыларынын, педагогларын вә мәтбуат нүмајәндәләринин мүзакирәсинә тәгрибән ашағыдакы мәсәләләр верилмишдир:

1. Сов.ИКП XXV гурултајынын гәрарлары илә әлагәдар олараг ушаг вә кәнчләрин тә'лим-тәрбијәси саһәсиндә ушаг әдәбијјатынын гаршысында дуран вәзифәләр.
2. Совет мәктәбләриндә шакирдләрин әхлаг вә естетик тәрбијәсинә верилән тәләбләр.
3. Мүасир ушаг әдәбијјатынын спесифик хүсусијјәтләри вә онун коммунист әхлагы тәрбијәсиндә ролу.
4. Ушаг әсәрләриндә педагожи мәсәләләрин бәдии һәлли.
5. Мүасир Азәрбајҹан ушаг әдәбијјатынын наилијјәтләри, нөгсанлары вә перспективләри.
6. Рус вә дүнја ушаг әдәбијјаты нүмунәләринин тәрҹүмә вәзијјәти.
7. Мәктәб дәрсликләриндә вә програмларында ушаг әдәбијјаты нүмунәләринин јери.
8. Ушаг јазычыларынын тәрбијәси вә јетишдирилмәси.
9. Мүасир ушаг әдәбијјатынын нәшри вә тәблиғи мәсәләләри.

Конфрансы кириш сөзү илә журналын баш редактору, педагожи елмләр намизәди **Әждәр Ағајев** ачды. О, мүзакирә олунан мәсәләнин әһәмијјәтиндән данышды.

Педагожи елмләр доктору, профессор **Ҹамал Әһмәдов** мә'рузә етди. О, деди: Ушаг әдәбијјаты мәктәблә, мүәллимлә, педагожи просеслә, ушагларын тә'лим-тәрбијәси илә һәмишә әлагәли, ваһдәтдә јаранмыш вә инкишаф етмишдир; инди дә беләдир. Мәктәбин, маарифин мүасир сәвијјәсиндә, јени Совет Конститусијасында көстәрилдији кими, «ССРИ-дә вәтәндашларын үмумтәһсил вә пешә һазырлығыны тә'мин едән, кәнчләрин коммунист тәрбијәсинә, мә'нәви вә физики инкишафына хидмәт едән, онлары әмәјә вә ичтимаи фәалијјәтә һазырлајан ваһид халг маарифи системи»нин мөвчудлуғу вә тәкмилләшдији бир дөврдә ушаг әдәбијјаты даһа мәс'ул вә шәрәфли вәзифәләри һәјата кечирир, онун јарадычылары үмуми ишимизә —

коммунизмдә јашајачаг балаларымызын әхлаг тәрбијәсиндә, мә'нәви камиллијиндә, һәртәрәфли инкишаф етмиш шәхс кими јетишмәсиндә јахындан вә фәал иштирак едирләр. Һеч кимә сирр дејил ки, мүасир ушаг әдәбијјатында идеја сафлыгы вә сәнәткарлыг мәсәләләри уғрунда апарылан мүбаризәләрдә, бу саһәдә әлдә едилән мүвәффәгијјәтләрдә, һәр шејдән әввәл, мүасир ушагларын тә'лим-тәрбијәси, мәктәбин гаршысына гојулан вәзифәләри лајигинчә һәјата кечирмәк мәсәләләри дә чидди бир тәләб кими нәзәрдә тутулур. Бу әдәбијјатын ән јахшы нүмунәләри мәктәбдә шакирдләрин мүталиә мәдәнијјәтини јүксәлдир, лүғәт еһтијатыны зәнкинләшдирир, нитгини инкишаф етдирир, һәјаты вә инсанлары даһа јахшы баша дүшмәјә, јүксәлиш вә наилијјәтләримизи көрүб гијмәтләндирмәјә имкан верир. Елә буна көрә дә ушаг әдәбијјатынын гызыл фондуна дахил олмуш әсәрләрә мәктәб програмларында мүәјјән јер верилир, бу әсәрләр тә'лимин даһа мәзмунлу олмасына имкан јарадыр, шакирдләрин мүстәгил вә јарадычы ишләмәләрини тә'мин едир.

Ушаг әдәбијјаты мәктәбдә әдәби кечәләр, сәһәрчикләр кечирмәк, әдәби монтажлар тәртиб етмәк, мәктәб радио говшағынын көмәји илә мусигили әдәби верилишләр тәшкил етмәк, декломасијалар сөјләмәк, јазы ишләриндә ондан истифадә етмәк вә с. үчүн дә әлверишли имканлара маликдир. Башга сөзлә, ушаг әдәбијјаты нүмунәләри шакирдләрдә бәдии зөвгүн формалашмасында мөһкәм бүнөврә ролу ојнајыр, илк әдәби анлајышларын өјрәдилмәсинә имкан верир. Бу исә тә'лимин сонракы мәрһәләләриндә шакирдләрин ана дили, хүсусилә дә әдәбијјат дәрсләриндә алдыглары билик вә бачарыгларын формалашмасына, дәринләшмәсинә вә тамамланмасына мүсбәт тә'сир едир. Бу мә'нада, ушаг әдәбијјаты бөјүк тә'лими әһәмијјәтә малик олуб, мәктәбин јахын көмәкчиси ролуну ојнајыр, јалныз балача охучуларын дејил, мүәллимин, педагог-алим вә психологун, методистин вә башга ихтисас саһибләринин марағына сәбәб олур, тәдгигат вә мүталиә објектинә чеврилир. Бу әдәбијјатын охучуларыны садәчә олараг ушагларла мәһдудлашдырмағын сәһв олдуғуну да, јери кәлмишкән, елә бурада гејд етмәк истәјирик. Одур ки ушаг әдәбијјатынын талеји, онун инкишафы вә перспективләри јалныз јазычылары дејил, педагокика елмини, бүтүн педагожи ичтимаијјәти, бизим һамымызы даһа чидди дүшүндүрмәли вә марагландырмалыдыр.

XX әсрин ушағы гејри-ади исте'дад саһиби, тәләбкар вә чох һәссәс инсан олмушдур. Әсрин ахырына јахынлашдыгча бу балача инсанларда даһа јени фикирләр, орижинал мүлаһизәләр, чәмијјәт вә тәбиәт һадисәләринә јени бахыш мејдана кәлир. Будур, 15 јашлы Михаил Новожилов «Литературнаја газета»ја (24 март 1976) јазмышдыр: «Мән елми-фантастиканы чох севирәм. Евдә бу мөвзуда јазылмыш китаблар, аз гала, бүтөв бир китабхана тәшкил едир. Фантастик китаблары, «мачәра дүнјасыны» охујурам. Јазычылар санки мәни башга бир дүнјаја апарырлар. Бу дүнјада күчлү инсанлар, көзләнилмәз вәзијјәтләр, гејри-ади чеврилишләр олур. Онлар нечә дә сағламдырлар! Каш ики јүз ил бундан сонра доғулајдым. Бу, реал олајды, әфсанә јох. Бәс көрәсән, елә бир васитә јохдурму ки, јатасан, бир дә XXII әсрдә ојанасан?»

Бир бахын, бизим ушагларын дүшүнчә тәрзинә, истәк вә арзуларына! Онлара, санки, инди јашадыглары әсрин мүрәккәб зиддијјәтли, лакин сон дәрәчә мараглы елми мә'луматлары, бөјүк ихтиралары, бол информасијалары азлыг едир. Инди бизим ушаглары узаг кәләчәкләр, даһа сонракы әсрләр, орадакы һәјат тәрзи марагландырыр. Инди дә кәл сән бу чүр дүшүнән ушагларын суалларына чаваб вер, онларын дүшүнчә тәрзини өјрән, бәдии зөвгүнү тә'мин едән әсәрләр јаз! Бәли, мүасир ушаг јазычысы, индики мәктәб вә мүәллим мәһз бу чүр ушагларла гаршылашмалы вә ишләмәли олурлар.

Мүасир ушаг әдәбијјатынын ән јахшы нүмунәләринин марагла охунмасы вә кениш јајылмасы сирләрини мүәјјәнләшдирмәли олсаг, ајдын көрәрик ки, бу әдәбијјатын ән дәјәрли әсәрләринин мүвәффәгијјәти мүасирликлә бағлы олмасы, орада индики ушағын ону дүшүндүрән мәсәләләрә ајдын, инандырычы чаваб тапмасы, өзүнүн вә мүасирләринин образларыны көрмәсиндәдир. Шаир Илјас Тапдығын вә Мәстан Әлијевин ән јахшы ушаг ше'рләринин бәдии мүвәффәгијјәти вә республика Ленин комсомолу мүкафаты лауреатлығына лајиг көрүлмәси, мүасир ушаг әдәбијјатынын вә онун јарадычыларынын даһа кениш үфүгләри фәтһ етмәләри һаггында фикир сөјләмәјә там инам верир. М. Рзагулузадә, Т. Елчин, Һ. Зија, Т. Маһмуд вә башгаларынын сон заманлар чап олунан ушаг китаблары вә дөври мәтбуатдакы ше'рләри бу әдәбијјатын јени инкишаф мәрһәләсинә дахил олдуғуну, һәјата вә инсанлара дәриндән нүфуз етмәк мејлинин күчләндијини балача охучуну өз архасынча апармаға гадир олдуғуну бир даһа тәсдиг едир.

Ушаг әдәбијјаты бәдии јарадычылығын хүсуси, спесифик бир саһәсидир. Ән јахшы ушаг јазычыларынын бәдии мүвәффәгијјәтләринин бир «сирри» дә мәһз бу өзүнәмәхсуслуғу дәриндән билмәләри вә ону бәдии јарадычылыгда нәзәрә алмаларындадыр. Мүасир ушаг әдәбијјатынын инкишафында нәзәрә чарпан бә'зи гүсурлар чох заман мәһз бу чәһәтә әһәмијјәт верилмәмәси илә бағлыдыр. Иш о јерә чатмышдыр ки, нәинки кәнчләр, бә'зән дә тәчрүбәли јазычылар, чох тәәссүф ки, ушаг әдәбијјаты илә мәшғул олан бә'зи мүтәхәссисләр,

али вә орта ихтисас мәктәбләриндә ушаг әдәбијјатындан дәрс дејәнләр дә бу өзүнәмәхсуслуғу нәзәрә алмадыгларына көрә долашыглыға вә гүсурлара јол верир, јанлыш нәтичәләрә кәлир, охучуну, динләјичини чашдырырлар. Јахшы бир тәшәббүс кими ики чилддән ибарәт бурахылмыш «Азәрбајчан совет ушаг әдәбијјаты антолокијасы» («Кәнчлик», 1976) мәһз бу бахымдан нөгсанлыдыр. Бурада тәртибчи сәһв олараг бөјүкләр үчүн јазыланлары да ушаглара аид етмиш, беләликлә, долашыглыға јол вермишдир. Нәтичәдә филоложи тәдгигат «Сагғалы ушаг», «Ики алма» вә с. классик һекајәләри валидејнин тәрбијәдә ролу мөвзусунда јазылан әсәрләр бахымындан арашдырдығы һалда, ушаг әдәбијјаты антолокијасынын тәртибчиси ону ушаг әсәрләри кими тәһлил етмишдир. Антолокијанын тәртибиндә ушаг мүталиәси, бу мүталиә марағынын мөвзусу вә әһатә даирәсинин хүсусијјәтләри илә ушаг әсәрләринин өзүнәмәхсуслуғу гарышыг салындығына көрә, иш о јерә кәлиб чатмышдыр ки, С. Вурғунун «Азәрбајчан», С. Рүстәмин «26 үрәк», М. Һүсејнин «Һоп-һоп» («Комиссар» повестиндән парча) әсәрләри дә ушаға аид әсәрләр кими тәгдим олунур. Әлбәттә, бу, көкүндән јанлышдыр. Тәәссүф ки, бу гүсура Г. Намазовун али мәктәбләр үчүн тәртиб етдији ушаг әдәбијјаты програмында да раст кәлирик.

Мүасир ушаг әдәбијјатында охучу аудиторијасыны нәзәрә алмамаг, ушаглары јаш вә билик чәһәтдән фәргләндирмәмәк һаллары бә'зән тәсвир објектини конкретликдән узаглашдырыр, мүчәррәдләшдирир. Бәлкә, бунун нәтичәсидир ки, бә'зи ушаг јазычылары, хүсусилә кәнчләр ушаг әдәбијјаты анлајышыны сәһв баша дүшүр, ону анчаг мәктәбәгәдәр вә кичик јашлыларла мәһдудлашдырырлар. Биздә пионер вә комсомол јашлы ушагларын, јенијетмә вә кәнчләрин һәјатына аид аз әсәрләр јарадылыр ки, бу да тәәссүф доғурур. Зәннимизчә, бу чүр нөгсанларын јаранмасына бир сәбәб дә ушаг әдәбијјаты саһәсиндә ән'әнәләримизин — М. Ә. Сабир, А. Сәһһәт, С. С. Ахундов ән'әнәләринин вә ондан мүасир ушаг әдәбијјатында истифадә мәсәләләринин һәлә дә кифајәт гәдәр өјрәнилмәмәсидир.

Мүасир јазычы ушаглары марагландыран әсас вә апарычы мөвзуларда јазыб-јаратмалыдыр. Јазычыларымызын гаршысында исте'дадла јарадылмыш әсәрләрин милли сәрвәт олмасы тәләби гојулдуғу индики мәрһәләдә ушаг әдәбијјатыны бөјүк әдәбијјат уғрунда мүбаризәләрдән әсла кәнарда тәсәввүр етмәк олмаз. Чүнки бә'зиләринин сәһв олараг дүшүндүкләри кими, исте'дадла јарадылмыш әсәрләри јалныз бөјүкләр үчүн јарадылмыш әдәбијјатда дејил, һәм дә ушаг әсәрләриндә ахтармаг лазымдыр. «Ушаг вә буз» (М. Ә. Сабир), «Горхулу нағыллар» (С. С. Ахундов), «Түлкү һәччә кедир» (А. Шаиг), «Шәнкүл, Шүнкүл, Мәнкүл» (М .Мүшфиг) кими классик ушаг әсәрләри исте'дадла јарадылмыш милли сәрвәтләримиздир. Мүасир ушаг јазычысы да дөврүн, заманын, тәләбкар вә һәссас охучу олан ушагларын тәләб вә зөвгүнә ујғун олан, онлары марагландыран типик мөвзуларда јазыб-јаратмаға борчлудурлар.

Партијамызын XXV гурултајына Мәркәзи Комитәнин һесабат мә'рузәсиндә Л. И. Брежнев јолдаш совет јазычыларынын диггәтини «истеһсалат» мөвзусу адланан фәһлә мөвзусунда, әмәк мөвзусунда, сүлһ вә бејнәлхалг империализмин ифшасы мөвзуларында, совет халгынын әфсанәви гәһрәманлыг салнамәсинә гызыл һәрфләрлә јазылмыш Бөјүк Вәтән мүһарибәси мөвзуларында јазыб-јаратмаға чәлб етмишдир. Тәбиидир ки, ушаг јазычысы бу мөвзулара әсла лагејд галмамалыдыр. Һәмин мөвзуларда ушаг әдәбијјатында даһа мәзмунлу, даһа дәјәрли, тәрбијәви бахымдан даһа тә'сирли әсәрләр јаратмаг олар вә јарадылмалыдыр. Һеч кимә сирр дејил ки, әмәк адамларынын, хүсусилә дә ингилаби ән'әнәләри олан гәһрәман Бакы фәһләләринин «гара гызыл» уғрунда мүбаризәләри, онларын әмәксевәрлији, ачыг дәниздә далғалар гојнунда көстәрдикләри мисилсиз гәһрәманлыг нүмунәләри мүасир ушаг әдәбијјаты үчүн чох фајдалы вә лазымлы бир мөвзудур. Нефт ветеранларынын һәјат јолу вә тәчрүбәси, мөһкәм ирадә вә мә'нәви зәнкинликләри ушаг әдәбијјатымызын һәмишә диггәт мәркәзиндә олмушдур. М. Һүсејн, М. Рзагулузадә, Ј. Әзимзадә, С. Вәлијев, Н. Бабајев вә башгалары фәһлә мөвзусунун әһәмијјәтини нәзәрә алыб бу саһәдәки бошлуғу долдурмаг үчүн мүәјјән тәшәббүсләр етсәләр дә, бу мөвзуја сон заманлар лазымынча фикир верилмәмәси јазычыларымызы чидди дүшүндүрмәлидир. Ејни сөзләри ушаг әдәбијјатында һәлә дә өз бәдии һәллини лајигинчә тапмамыш башга вачиб мөвзулар һаггында да демәк олар.

Ушаг әдәбијјатында мөвзу мәһдудлуғу, бә'зән исә јахшы башланғычларын вә ортаја атылан тәшәббүсләрин јарымчыг галмасы да чидди нараһатлыг вә тәәссүф доғурур. 50—60-чы илләрдә ушаг әдәбијјатынында елми-фантастик жанрда Е. Маһмудов, Н. Абдуллајев, Т. Елчин диггәти чәлб едән әсәрләр јазмыш, балача охучулары севиндирмиш, бу мөвзунун, нечә дејәрләр, илк пионерләри олмушлар. Лакин сон илләрдә космосун тәдгиги саһәсиндә даһа чидди елми аддымлар атылмыш, атом бузгыран кәмисиндә совет алимләри Шимал гүтбүнү фәтһ етмишләр вә с. Амма бу имканлар ушаг әсәрләринә һәлә дә ләнк кәлир, елми-фантастик жанр, нәдәнсә унудулур. Јери кәлмишкән буну да демәк истәјирәм ки, биздә елми-күтләви әсәрләрин јарадылмасы гејдинә галмаг вахты чохдан чатмышдыр. Ушаглар, кәнчләр ана дилиндә бу чүр әдәбијјата бөјүк еһтијач һисс едирләр .

Јадда сахламаг лазымдыр ки, елми-фантастик жанрда јазылмыш әсәрләр ушагларда елми тәхәјјүлүн формалашмасына, әхлаги сафлыг вә мә'нәви камиллијин мөһкәмләнмәсинә мүсбәт тә'сир едир, ушаг хәјалына гол-ганад верир. С. Вурғун дејирди ки, ушаг хәјалы сәјјардыр. О, шылтаг бир улдуз кими даим сүзүб ојнар. О, күлдән-күлә, чичәкдән-чичәјә гонан бир кәпәнәјә бәнзәр. Даим һәрәкәт ушаг тәбиәтинин һүснүдүр. Хәјал вә романтика бу тәбиәтин ганадларыдыр.

Елми-фантастик жанр ушаг хәјалы вә романтикасына ганад верән әлверишли имканлара маликдир. Зәнн едирик ки, бу ишдә гәләм чалмыш, тәчрүбә топламыш јазычыларымыза диггәт вә гајғы илә јанашсаг, онлары бу вачиб саһәјә даһа да руһландырсаг, башланылан јахшы ишләр мүвәффәгијјәтлә һәјата кечәр, ушагларымыз елми-фантастик жанрда даһа дәјәрли әсәрләр ала биләрләр.

Бә'зи ушаг јазычылары лүзумсуз мөвзулардан, аз әһәмијјәтли мәсәләләрдән јазыр, буна көрә дә јерсиз тәкрарлара јол верирләр. Беләләринин әсәрләрини охудугда ајдын олур ки, онлар мәктәблә, пионер вә комсомол тәшкилатлары илә јахындан әлагә сахламыр, өз ушаглыг тәәссүратлары илә јазыб јарадырлар. Бу тәәссүрат исә чох заман вахты кечмиш вә көһнәлмиш олур. Биз чалышмалыјыг ки, ушаг јазычылары ушаг коллективләри илә даим әлагәдә олсунлар. Лазым кәләрсә, мәктәбдә, бағчада, пионер вә комсомол тәшкилатларында ишләсинләр. Мән буну ушаг әдәбијјатына јени кәлән кәнчләр һаггында хүсусилә вачиб билир, М. Ә. Сабир, С. С. Ахундов, А. Сәһһәт, А. Шаиг кими јазычыларымызы онлара нүмунә көстәрирәм. Бу көркәмли сәнәткарлар мәһз дәрс демәк, ушагларла әлагә вә тәмасда олмаг нәтичәсиндә јазычы-тәрбијәчи, јазычы-педагог сәвијјәсинә јүксәлә билмишләр .Биз үзүмүзү һөрмәтли јазычыларымыза тутуб дејирик ки, инди мәктәб, пионер вә комсомол тәшкилатлары һәјатла, истеһсалатла, ичтимаи-фајдалы әмәклә даһа јахын вә сыхы фәалијјәт көстәрир, ушаг тәрбијә мүәссисәләримиздә јени вә мүасир үсуллар чәсарәтлә тәтбиг олунур, сәмәрәли нәтичәләр верир, мәктәбин јени типләри, дәрсләрин јени вә мүасир тәшкилат формалары јараныр, мәктәб коммунизм гурујчулуғунун вачиб мәсәләләри илә даһа мөһкәм әлагәдә инкишаф едир вә тәкмилләшир. Бәс нечә ушаг јазычысы оласан ки, сән бунлардан хәбәрсиз јазыб јарадасан. Мүасир совет ушаг әдәбијјатынын ән көркәмли јарадычылары олан С. Михалков, А. Барто, М. Пригожајева, А. Шаиг, М. Рзагулузадә вә башгаларынын бәдии ахтарышлары, ушаг һәјаты вә психолокијасы үзәриндә даими мүшаһидәләри онлары ади ушаг јазычысындан көркәмли сөз усталары, педагогика, психолокија вә методика елмләринин вачиб проблемләринә чәсарәтлә киришән, тә'лим-тәрбијәнин мүһүм мәсәләләри барәдә ағыллы, фајдалы вә елми мүлаһизәләр јүрүдән елм адамлары, мaариф хадимләри сәвијјәсинә јүксәлтмәмишдирми?! Нә гәдәр ки, бә'зи ушаг јазычылары һәлә дә педагог сәвијјәсинә јүксәлмәк гајғысына кифајәт гәдәр галмырлар, педагокика, психолокија вә методиканын нәзәри вә практики мәсәләләрини јахшы билмәјә сә'ј етмирләр, зәннимчә, бу, бир о гәдәр дә онларын бәдии јарадычылығына, ушаг әсәрләринин әхлаг вә естетик дәјәринин камиллијинә мәнфи тә'сир едир. Бу мә'нада бизим ушаг јазычыларымыз һәм дә тә'лим-тәрбијә мәсәләләринин тәдгигатчысы олмалыдырлар. Гој бизим ушаг јазычыларымыз, хүсусилә дә үмид верән кәнчләримиз совет ушаг әдәбијјатынын бу көркәмли јарадычыларындан нүмунә көтүрсүн вә онларын бәдии ирсинин ән јахшы давамчылары олсунлар!

Ушаг әдәбијјаты елмә, мәктәбә, мүәллимә, валидејнә һөрмәт тәрбијә етмәкдә бөјүк имканлара маликдир. С. Ә. Ширвани, М. Ә. Сабир, А. Шаиг кими сәнәткарлар бу мөвзуларда дәјәрли әсәрләр јазмыш, нәчиб ән'әнәләр гојуб кетмишләр. Шакирдләрдә шүурлу интизам тәрбијә етмәк, мәктәбдә елмләрин әсасларыны өјрәнмәјә мараг вә һәвәс ојатмаг, јени Конститусијамызда нәзәрдә тутулан «өвладлар валидејнин гајғысына галмалы» кими ганунун лајигинчә һәјата кечирилмәсиндә ушагларда лап кичик јашларында мөһкәм инам јаратмаг мәсәләләри мүасир ушаг әдәбијјатынын да башлыча мөвзулары олмалыдыр. Бу мөвзуларын тәблиғиндә јазычынын шәхси нүмунәси дә бөјүк рол ојнајыр, онун педагожи принсипләри, тә'лим-тәрбијә нәзәријјәсинин ганунларыны бәдии јарадычылыг сүзкәчиндән кечирмәк маһарәтини һәјати бир тәләб кими гаршыја гојур. Мөвзу далынча кизләнмәк, гуру нәсиһәтчиликлә кифајәтләнмәк әсил сәнәтә һәмишә јабанчы олмуш, охучу тәрәфиндән, хүсусилә ушаг вә кәнчләр тәрәфиндән бу чүр әсәрләр рәдд едилиб кәнара атылмышдыр. Чох тәәссүф ки, бизим бә'зи ушаг әсәрләриндә бу гүсур һәлә дә өзүнү көстәрмәкдәдир. Мөвзу мараглыдыр, әсәрдә бу вә ја дикәр фајдалы бир фикир дә вардыр. Амма балача охучуну, бәдии әсәрлә илк дәфә танyш олан кичик јашлы ушағы өзүнә чәлб едән, она мә'нәви гида верән сәнәткарлыг јохдур. Белә әсәрләрдә бә'зән нәсиһәт, гуру дидактика бәдиилијә, сәнәткар ахтарышларына үстүн кәлир. Бу чүр јазылары охудугда истәр-истәмәз халг шаири С. Вурғунун вахты илә дәрсликләримиздә өзүнә јер тапмыш, бәдии чәһәтдән сөнүк ше'р мүәллифләринә дедији бу сөзләри јада дүшүр: «...Өлкәмизин тәбии сәрвәтләрини... јохсул диллә, ... сојуг вә чансыз бир үрәклә тәсвир едән шаирләри вичдан мәһкәмәси гаршысына чәкмәк олмазмы?»

С. Вурғун бу сөзләри отуз үч ил бундан әввәл сөјләмишдир. Тәәссүф ки, бөјүк шаирин үрәкағрысы илә тәнгид етдији зәиф ше'рләр, инди дә мәктәб дәрсликләриндән тәмизләнмәмишдир. Нефт һаггында ше'р јазмаг олар вә јазылмалыдыр. Амма ашағыдакы сәпкили јазылар һеч заман мүасир шакирддә јүксәк вә бәдии зөвг ашылаја билмәз вә онлара дәрсликләримиздә әсла јер олмамалыдыр:

Ушаглар, өлкәмизин
Чаныдыр нефт вә бензин.
Машына, парахода,
Фабрикаја, завода
Нефтимиздир ган верән,
Гүввәт верән, чан верән.
Бүтүн автомобилләр
Бензинлә јол кедирләр...

Јашлы вә танынмыш јазычыларын бу чүр јазыларындан бә'зи кәнчләрин «нүмунә» көтүрмәләри, хүсусилә тәәссүф вә тәәччүб доғурур. Бу чүр кәнчләр ушаг әдәбијјатынын чәтин, мүрәккәб вә мәс'ул бир саһә олдуғуну дәрк етмәлидирләр. Бу саһәјә кечид кими бахмаг, нечә дејәрләр, она «мәшг мејданы» кими јанашмаг, бөјүкләр үчүн јазмагдан өтрү әввәлчә «ушаглар үчүн јазмагдан башламаг», — дејә дүшүнмәк сәһвдир. Беләләри тәблиғ олунан фикри әсас тутур, онун ифадә формасы илә јанлыш олараг аз марагланырлар. Нәтичәдә емосионал тә'сирдән мәһрум, сөнүк вә халтур јазылар мәтбуатда өзүнә јол тапыр, ушагларымызын зөвгүнү корлајыр:

Сағ јан гаја, сол јан гаја
Шәлаләләр ахар чаја.
Севинч, фәрәһ дуја-дуја
Бу күн кетмә, гал сабаһа
Бу дағлара бах бир даһа

(Идрис Кәримли. «Мәнзәрә», «Азәрб. пионери», № 38, 1977).

Бу чүр нәзм парчалары ушагда һеч бир сағлам бәдии зөвг ашылаја билмәз. Јарадычылыға бу чүр лагејд мүнасибәт чох вахт ондан ирәли кәлир ки, ушаглар үчүн әсәр јазан бә'зи кәнчләр өз јазыларына тәләбкарлыгла јанашмыр, әсәрләри үзәриндә сәбир вә диггәтлә ишләмирләр. Нәтичәдә бә'зән чидди вә әһәмијјәтли олан мөвзулары белә јүксәк сәнәткарлыг сәвијјәсинә галдыра билмирләр. «Варды белә партија» (И. Кәримов) адлы поема партија, Октјабр мөвзусунда јазылмышдыр. Амма орада охујуруг: «Онун (**Авроранын**) гүдрәтли сәси **дүшүр** (?) бүтүн дүнјаја», «Вәтән тәһлүкәдәдир. Бу хәбәр **көздн јел тәк** (?)», «Нә **үрәк арзудан**(?), нә **көзләр ишдән** (?) дојду», «Халгым зирвәјә галхды, **нурлу из** (?) гоја-гоја» вә с. Көрүндүјү кими, бу чүр ифадәләр гејри-дәгиг тәсәввүр доғурур, һеч бир бәдии кејфијјәт кәсб етмир.

Гуру нәсиһәтчилик тәрбијәдә һәмишә зијанлы вә зәрәрли үсул кими писләнмиш вә тәнгид олунмушдур. Хүсусилә елә бир дөврдә ки, сәнин ушаг сандығын индики балалар һәјат һадисәләринә ачыг көзлә бахыр, ичтимаи-фајдалы әмәкдә өзүнү пассив, сејрчи кими апармыр, өз имканы вә гүввәси дахилиндә мәктәбдә өзүнәхидмәтлә мәшғул олур, синфи тәмизләјир, шакирд истеһсалат бригадаларында чалышыр, имәчиликләрдә иштирак едир, үмуми тәһсил алмагла јанашы бу вә ја дикәр пешә вә сәнәтә јијәләнирләр вә с. Бу мә'нада ушаг јазычыларынын диггәтини техники-пешә мәктәбләринә, онун шакирд вә мүәллим коллективинин ишинә дә чәлб етмәк истәјирәм. Јазычы үчүн мүасир мәктәбләрин бу типләри кениш вә зәнкин материал верир. Вахтилә биздә бу мөвзуда јазычы С. Гәдирзадәнин кениш јајылмыш «Кәнчлик» повести вә башга әсәрләр јарадылмышдыр. Амма индики техники-пешә мәктәбләри даһа мәс'ул вәзифәләри һәјата кечирир, онун шакирд вә мүәллим коллективинин сәмәрәли ишләринә тикинти мејданчаларындан, фабрик вә заводлардан, фәрди исте'дад вә јарадычылыг габилијјәтләринә исә республикамыздан узагларда белә . раст кәлирик Үмид едирик ки, нәшријјатларымыз мүвафиг сифаришләр вермәк, мүсабигәләр кечирмәк јолу илә јазычыларымызын јарадычылыг имканларындан сәмәрәли истифадә едәчәкләр.

Азәрбајчан совет ушаг әдәбијјатынын јарадычылары кичик жанрларла јанашы, ушаг һәјатыны вә психолокијасыны кениш епик лөвһәләрдә, ири һәчмли әсәрләрдә үмумиләшдирмәјә дә хүсуси фикир вермишләр. Бу саһәдә бизим јахшы ән'әнәләримиз вардыр. А. Шаиг лирик ше'рләрлә кифајәтләнмәмиш, ушаг пјесләри, повестләр, поемалар, мәнзум нағыллар јазмыш, Е. Аббасов, М. Сејидзадә, М. Дилбази, М. Рзагулузадә кими сәнәткарларымыз да өз имканлары дахилиндә ири һәчмли ушаг әсәрләри јазыб-јаратмағы һәмишә диггәт мәркәзиндә сахламышлар. Тәәссүф ки, сон заманлар белә ушаг әсәрләри: повестләр, поемалар аз-аз јараныр; М. Горки адына Кәнч Тамашачылар Театрынын, хүсусилә А. Шаиг адына Кукла Театрынын сәһнәләриндә хејли чанланма олмасына, мүасир мөвзулара мејлин күчләнмәсинә, бә'зи ушаг пјесләримизин үмумиттифаг мүсабигәсиндә мүкафата лајиг көрүлмәсинә бахмајараг, ири һәчмли ушаг әсәрләринә бөјүк еһтијачын олмасы һәлә дә јазычыларымызы аз нараһат едир. Мән сон вахтлар јаранан ири һәчмли әсәрләр сырасында Һ. Зијанын «Гәриб чинләр дијарында» адлы ссенариси әсасында чәкилән филми вә ејни мөвзуда чап етдирдији нәср нүмунәләрини, хүсусилә исә исте'дадлы ушаг јазычысы Нәриман Сүлејмановун «Јашасын Шура һөкумәти» адлы повестиндән мәтбуатда чап олунан парчалары фајдалы һесаб едирәм.

Нә гәдәр ки, биз епик ушаг әсәрләринин јаранмасына гајғы илә јанашмырыг, бир о гәдәр дә бу әдәбијјатын бир сыра јарадычылыг проблемләринин һәллини ләнкидирик. Бу проблемләрдән ән баш-

лычасы ушаг әдәбиjjатында мүкәммәл характерләрин јарадылмасыдыр. А. Шаиг, С. С. Ахундов кими сәнәткарлары севдирән әсас әламәтләрдән бири, бәлкә дә, биринчиси онларын әсәрләриндә Гарача гыз, Пири баба, Гочполад, Аслан, Сүбһү мүәллим, Кәрим баба, Ајрым гызы, мәктәбли Хасај, Нурәддин кими јадда галан инсан образларыны јаратмаларыдыр. Гәрибәдир ки, бизим бөјүкләр үчүн јазылмыш пјес во романларымызда Сүрмә («Алмаз») Күндүз («Севил»), Баһадыр («Сәһәр») Күло («Шамо») кими характерчә бүтөв, мараглы ушаг образлары јарадылдығы һалда, бә'зи пешәкар ушаг јазычылары бу вачиб ишә лазымынча фикир вермир, чох заман исә буна садәчә олараг мүвәффәг олмурлар. Зәннимизчә, мүасир ушаг әсәрләриндә пионер вә комсомолчуларымызын гајнар һәјатлары, тәһсилдә фәдакарлыглары, өз талејини балаларымызын тә'лим-тәрбијәсинә бағламыш, ушагларымызын мә'нәви атасы олмаг ләјагәтини газанмыш халг мүәллимләринин мәс'ул вә шәрәфли әмәкләри, нәчиб әхлаги сифәтләри, пионер вә комсомол рәһбәрләринин бәдии образлары јазычыларымызын диггәт мәркәзиндә дурмалыдыр.

Партија вә һөкумәтимиз јарадычы әдәби кәнчлијә һәмишә диггәт вә гајғы илә јанашыр, бу саһәдә һәр чүр шәраит јарадырлар. Сон илләр әдәбиjjатымыза јени, истеʼдадлы кәнчләр кәлмишләр. Әлбәттә, әдәбиjjатымызын кәләчәк талеји бу кәнчләрин тәрбијәсиндән чох асылыдыр. Амма әдәбиjjатын башга саһәләринә нисбәтән ушаг әдәбиjjатына кәлән кәнчләр кәмиjjәтчә о гәдәр дә чох дејилдир. Севиндиричидир ки, онларын бә'зиләри, һәтта бәдии үслубларыны фәргләндирә билмиш, өзләринә мәхсус мөвзулар мүәјјәнләшдирмишләр. М. Аслан тәбиәт ше'рләриндә, В. Нәсиб кәнд ушагларынын һәјатындан јаздығы әсәрләриндә, Р. Зәка ушаглара мүасир шәһәрләри вә ону гуруб-јараданларын әмәјини гәләмә алдыгда даһа бөјүк мүвәффәгиjjәт газанырлар. Бу чүр кәнчләрә гајғы күчләндирилмәли, онларын сырасыны артырмаг вә мөһкәмләндирмәк үчүн лазыми шәраит јарадылмалыдыр.

Ушаг әдәбиjjатынын талеји, онун јени-јени әсәрләрлә зәнкинләшмәси гајғысына галмаг пешәкар ушаг јазычылары илә бәрабәр, бөјүкләр үчүн јазыб-јарадан көркәмли сәнәткарлары да һәмишә дүшүндүрмүш вә мәшғул етмишдир. «Һәрб вә сүлһ», «Анна Каренина» кими романларын мүәллифи Л. Толстој «Әлифба» китабынын, кичик ушаг һекајәләринин, мүһүм педагожи проблемләрин тәдгигатчысы К. Д. Ушински «Родное слово» дәрслијинин вә әхлаги мәзмунлу ушаг нәсри нүмунәләрини, ингилаби сатирик ше'римизин баниси М. Ә. Сабир көркәмли сатирик әсәрләри илә бәрабәр, мәшһур ушаг ше'рләрини мәһз бу мәгсәд вә еһтијачын нәтичәсиндә јаратмышлар. Мәһз буна көрә дә мүасир ушаг әдәбиjjатынын вәзиjjәт вә вәзифәләрини мүасир әдәбиjjатымызын көркәмли хадимләриндән кәнарда тәсәввүр етмәк мүмкүн дејилдир. «Пәрвизин һәјаты» (М. Ибраһимов), «Пәри чынгылы» (С. Рәһимов), «Мадарын дастаны» (Ә. Вәлијев), «Сәкил вә Чәкил», «Һејванларын јухусу»(Р. Рза) әсәрләринин мүәллифләри инди дә ушаг әдәбиjjатымызын ән көркәмли јарадычыларыдырлар. Халг шаири Р. Рзанын ушаг әдәбиjjаты саһәсиндә сон дөврләрдә бәдии ахтарышлары, тәбиәт енсиклопедијасы силсиләсиндән ушаг ше'рләри хүсуси тәгдирә лајигдир. Шаир бу ше'рләрдә тәбиәт һадисәләри һаггында бәсит мә'луматы олан ушаглара јени билик верир, ағачларын, күлләрин, тарла вә чөл биткиләринин хүсусиjjәтләри илә кичик јашлы ушаглары таныш едир. Бу ше'рләрдә тәбиәти севмәк, әтраф мүһити горумаг, ағачлара, күлләрә гуллуг етмәк кими нәчиб фикирләр тәблиғ олунур. Анчаг онун бә'зи ше'рләри, хүсусилә «Тарла вә чөл биткиләри» (1977) китабында топланмыш әсәрләринин бә'зиләри («Памбыг», «Чај», «Буғда», «Арпа» ше'рләри) лазыми бәдии јүксәклијә галдырылмамышдыр. Арзу едәрдик ки, һөрмәтли вә тәчрүбәли шаиримиз бир нечә ил бундан әввәл јаздығы «Сәкил вә Чәкил», «Һејванларын јухусу», «Тәранәнин ојунчаглары» кими дәјәрли вә фајдалы ушаг әсәрләриндәки ширин, ојнаг ушаг дилинә вә психолокијасына һәмишә садиг галсын.

Ч. Әһмәдов јолдаш ахырда деди: Ушаг әдәбиjjатымыз мүасир ушаг һәјатынын актуал мәсәләләринә чаваб вермәк, өз охучусуну архсынча апармаг үчүн кениш имканлара, сағлам, истеʼдадлы јарадычылара маликдир. Шүбһәсиз ки, бу саһәдә фәаллығы артырмаг јолу илә әдәбиjjатымызын бу мүһүм голуну күнүн тәләбләри сәвиjjәсинә галдырмагда јазычыларымыз бүтүн имканларындан сәмәрәли истифадә едәчәкләр.

Танынмыш ушаг шаири,бир нечә дәрслијин мүәллифи **Микајыл Рзагулузадәјә** сөз верилди. О, чыхышында гејд етди ки, совет өлкәсиндә јеканә имтијазлы «һаким синиф» ушаглардыр. Өлкәнин ән ә'ла мадди вә мә'нәви не'мәтләри онларындыр.

Бүтүн совет ушаглары кими бизим Азәрбајчан ушагларынын да мадди не'мәтләрлә јанашы, мә'нәви еһтијачларыны тә'мин етмәк үчүн һәр чүр шәраит јарадылмышдыр: хүсуси ушаг нәшријјаты, ушаг мәтбуаты, кукла вә кәнч тамашачылар театрлары, радио вә телевизијада ушаг верилишләри вә с.

Бүтүн бунлар вар, анчаг онларын мәзмун вә кејфиjjәтчә зәманәмизин тәләбләринә вә ушагларымыза лајиг олмасы үчүн биз јазычыларын өһдәсинә бөјүк вә шәрәфли вәзифәләр дүшүр. Биз бу вәзифәләри лајигинчә јеринә јетиририкми? Тәәссүф ки, бу суала ағыздолусу мүсбәт чаваб верә билмәрик.

М. Рзагулузадә деди: Бүтүн бунларла белә, ушаг әдәбиjjаты саһәсиндә мүәјјән наилиjjәтләримиз дә вар. Ушагларымыз үчүн мәзмунча долғун, бәдии кејфиjjәтчә јүксәк әсәрләр јарадылмыш вә јарадылмагдадыр. Китабларда, мәтбуат сәһифәләриндә охудуғумуз, телевизија вә радио верилишләриндә тез-тез көрүб ешитдијимиз әсәрләр — ше'рләр, поемалар, нағыллар вә с. бунлара аиддир.

Мә'лум олдуғу кими, «ушаг» сөзү чох кениш вә әһатәлидир. Мәктәб јашына чатмамыш балалара да, VII—VIII синиф шакирдләринә дә ушаг дејирик. Анчаг инди мән «ушаг» вә ушаг әдәбиjjаты дедикдә, азјашлылары, јә'ни бағча вә ибтидаи мәктәб (I—III синиф) јашлы ушаглары вә онлар үчүн јазылан әсәрләри нәзәрдә тутурам. Бу јашлар үчүн јазылан әсәрләрдә ән бөјүк нөгсанлардан бири мөвзу мәһдудлуғудур. Биз бу јашлар үчүн нағыллары, рәвајәтләри бу вә ја дикәр дәрәчәдә јенидән ишләјир, күлләрдән, чичәкләрдән, бөчәкләрдән, кәпәнәкләрдән, гардан, јағышдан, фәсилләрдән даһа чох тәсвири әсәрләр, өзү дә мәзмунча нәинки садә, һабелә чох заман ҹајаз әсәрләр јазырыг. Әлбәттә, бүтүн бу мөвзулар ушаг әдәбиjjатынын, нечә дејәрләр, «әбәди» мөвзуларыдыр. Һеч кәс бунлары инкар едә билмәз. Белә әсәрләр јазылмыш, јазылмагдадыр вә бундан сонра да мүтләг јазылачагдыр. Амма иш бурасындадыр ки, јалныз бунларла кифајәтләнмәк олмаз. Һејне демишкән:

Дүздүр, күнәш, ај, улдуз, чичәк вә
даһа нәләр,
Көзләри, көзәлләри тә'рифләјән
нәғмәләр—
бүтүн бунлар инсана ләззәт
верир, — анчаг, бил,
Бу дүнја һеч дә јалныз бундан
ибарәт дејил!

М. Рзагулузадә јолдаш деди ки, доғрудан да дүнја, хүсусән бизим зәманәмиздә јалныз бунлардан ибарәт дејил. Әдәбиjjат, о чүмләдән ушаг әдәбиjjаты јалныз көзәллији тәсвир вә тәрәннүмлә кифајәтләнә билмәз. Үмумиjjәтлә, әдәбиjjат, хүсусән азјашлылар үчүн јазылмыш әсәрләр јалныз зөвг вә ләззәт вермәмәли, әјләндирмәмәлидир, о, һәм дә билик, мә'лумат вермәли, һәјаты, мүһити дәрк етмәјә, дүзкүн көрмәјә, јени јетишән нәслин дүнјакөрүшүнүн јаранмасына, дүзкүн истигамәтдә инкишафына көмәк етмәли, тәрбијәви олмалыдыр. Лакин, нәдәнсә, бә'зи јазычы, хүсусән шаир јолдашлар күман едирләр ки, әдәбиjjатын, ше'рин вәзифәси јалныз һиссиjjатын, емосионал аләмин тәрбијәсинә хидмәт етмәкдир; мә'лумат вермәк, дүнјакөрүшү јаратмаг исә елмин вәзифәсидир. Ше'рә—әдәбиjjата белә бахыш көкүндән јанлыш, һәтта зәрәрлидир. Ше'р дә алмаз кимидир. Елә алмаз вар ки, үзүјә, бојунбағыја тахылыр, бәзәк олур, елә алмаз да вар ки, полад кәсмәкдә, јерин гранит гатларыны газмагда ишләнир. Һәр икиси алмаздыр, һәр икиси лазымдыр; бәлкә поладкәсән, јергазан алмаз бәзәк алмазындан даһа гијмәтли, даһа фајдалыдыр; бу мә'нада ше'р дә заһири бәр-бәзәји илә дејил, фајдалылығы, тәрбијәви ролу илә гијмәтләндирилмәлидир.

М. Рзагулузадә деди: Биздә азјашлылар үчүн әсәр нијә аз јызылыр? Бунун башлыча сәбәбләриндән ән мүһүму нәшријјатла әлагәдардыр. Тутаг ки, мән танынмыш адлы-санлы бир јазычыјам вә мәһз азјашлылар үчүн, мәсәлән, «Архимедин һовузу» вә ја «Нјутонун алмасы», ја да инсанларын һәрәкәтдән од вә oддан һәрәкәт алмалары, јә'ни физика вә техниканын мә'лум ганунларынын нечә кәшф олундуғу барәдә беш-алты јүз мисралыг, нәшријјат дили илә десәк, тәхминән јарым вә ја бир чап вәрәги һәчминдә поема јазмышам. Буну охучуларыма чатдырмаг үчүн һарада чап етдирә биләрәм? Ушаг мәтбуатына, јә'ни «Көјәрчин», «Пионер» мәчмуәләринә вә ја «Азәрбајчан пионери» гәзетинә верә билмәрәм. Чүнки онлар үчүн һәчми «бөјүкдүр» вә мабәдли әсәрләр чап етмирләр. Јашлылара мәхсус мәтбуат органлары да азјашлылар үчүн јазылары анчаг арабир вә хејли миннәтлә гәбул едирләр. Белә әсәрләри ушаглара чатдырмағын ән јахшы јолу онлары ајрыча китаб һалында, јахшы кағызда, чохрәнкли иллүстрасија илә чап етмәкдир. Чүнки азјашлы ушаглар үчүн әсәрләри бөјүкләрә мәхсус гәзет вә журналлардан охумаг башга, өзү охумаг билмәсә дә «өзү үчүн» чап едилмиш шәкилли китабда көрүб сөзләрини ешитмәк тамам башгадыр. Бундан әлавә, азјашлыларын мүһүм бир гисми, јә'ни мәктәбјашлы ушаглар һәмин китабы севә-севә охуја биләрләр. Анчаг нәшријјат јалныз һәмин ил планда олан әсәрләри гәбул вә нәшр едир. Јени јазылмыш әсәрин плана дүшмәси исә узун мәсәләдир, бурада бир чох «әкәрләр» вар: Әкәр мәним јахын бир-ики илдә башга әсәрим һәр һансы нәшријјатда чап олунмајыбса, әкәр һәмин вә ја башга нәшријјатын бу илки вә кәләчәк илләрин планында башга бир әсәрим јохса бәлкә, бу јени әсәр кәлән илин планына дахил едилә биләр...

Беләликлә, демәли, мән азјашлылар үчүн јалныз үч-дөрд илә белә бир әсәр чап етдирә биләрәм. Она көрә дә танынмыш јазычыларымыз бу чүр әсәрләр јазмагдан чәкинирләр. Тутаг ки, мән јарадычылыға јени башлајан јазычыјам вә азјашлылар үчүн белә бир әсәр јазмышам. Онда мәним гаршымда бүтүн бу сајыланлардан башга бир дә әсәри бәјәндирмәк кими проблем дурур. Әкәр доғрудан да јаздығым әсәрдә нөгсан варса, мәнә ким көстәрмәли, ким мәсләһәт вермәли, көмәк етмәлидир? Нәшријјат вә редаксијалар мәсләһәт вә көмәклә мәшғул олмурлар. Јазычылар Иттифагында исә ушаг әдәбиjjатындан мәсләһәтчи јохдур. Иттифагын ушаг әдәбиjjаты бөлмәсинин вар-јохлуғу вә белә

ишләрлә мәшғул олуб-олмадығы да мә'лум дејил...

Будур, азјашлылар үчүн әсәр јазан вә јазмаг истәјән һәм тәчрүбәли, һәм дә кәнч јазычынын гаршысында јарадычылыг чәтинликләри гәдәр, бәлкә онлардан даһа ағыр олан белә манеәләр вар. Ушагларa гызғын мәһәббәтлә, һәрарәтли гајғы илә јанашан гурулушумузда әслә көкү олмајан белә гондарма чәтинликләри анчаг сојугганлы мәхлуглар јарадырлар. Белә чәтинликләр асанлыгла арадан галдырыла биләр вә нә гәдәр тез галдырыларса, о гәдәр дә фајдалы олар.

М. Рзагулузадә јолдаш деди ки, партија вә һөкуматимиз бөјүјән нәслин мә'нәви еһтијачыны нәзәрә алыб «Кәнчлик» нәшријјаты јанында хүсуси азјашлылар әдәбијјаты шө'бәси јарадылмасыны гәрара алмышдыр. Амма, тәәссүф ки, нәшријјат бу гәрардан лазыми нәтичәләр чыхармајыб, јарадылан имкандан кифајәт гәдәр истифадә едә билмир.

М. Рзагулузадә деди: Ушаг китабы дедикдә, мән јалныз мөвзу, мәзмун, дил вә үслуб бахымындан дејил, һәм дә бәдии тәртибат, јахшы кағыз, рәнкли иллүстрасија, формат, шрифт вә полиграфик хүсусијјәтләринә көрә азјашлыларын тәләбатына ујғун китаблары нәзәрдә тутурам. Белә китаблар бурахмаға бизим имканымыз јохдурму? Әлбәттә, вар!

Истәр фолклорумузда, истәр классик әдәби ирсимиздә, истәрсә дә Совет һакимијјәти илләриндә азјашлылар үчүн јарадылмыш вә тәрчүмә едилмиш көзәл әсәрләр чохдур. Бунлар јашлылар үчүн «көһнәлмиш» көрүнсә дә (һәгиги бәдии әсәр көһнәлә биләрми?) јени нәсил үчүн тамамилә јенидир. Бунлар әксәријјәтлә јазычыларымызын башга әсәрләри илә бирликдә галын-галын китабларда топланмыш вә ја вахтилә китабчалар һалында чап олунмуса да, инди тапылмајан надир әсәрләрә дөнмүшләр. Она көрә дә, М. Рзагулузадә јолдаш тәклиф етди ки, белә әсәрләрин ән јахшыларыны сечиб, һәм ајры-ајры китаблар, һәм дә тематик топлулар һалында, — амма мүтләг ушаг китабы тәләбатына ујғун шәкилдә — јахшы кағызда, чохрәнкли иллүстрасија илә, бөјүк форматда, ири-ири ајдын һәрфләрлә чап етмәк нәинки мүмкүн, һәтта вачиб вә зәруридир.

М. Рзагулузадә ону да гејд етди ки, аз-аз бурахылан иллүстрасијалы китабларда бә'зи рәссамлар азјашлы ушагларын анлајыш вә гаврајыш сәвијјәсинә ујғун, ајдын, көзәл шәкилләр әвәзинә, бу вә ја дикәр дәрәчәдә «стилләшдирилмиш», шәртләшдирилмиш шәкилләр чәкирләр ки, бу шәкилләрдә адамлар, гушлар, ағачлар вә с. өзләриндән башга нәјә десән бәнзәјирләр. Бу барәдә көркәмли сәнәтшүнасларымызла етдијим сөһбәтләрдә онлар ушаг китабларынын иллүстрасијасында белә нөгсанларын олдуғуну тәсдиг едирләр.

М. Рзагулузадә азјашлылар үчүн, мәсәлән, «Чиполлино», «Маугли», «Гызыл ачар» типли бөјүк һәчмли, мараглы вә орижинал әсәрләр јаратмағын да зәрурилијини гејд етди. Бир нечә кәлмә дә ушаг әдәбијјаты саһәсиндә кәнч гүввәләр һаггында данышды. Деди ки, әдәбијјатымызын һәр саһәсиндә олдуғу кими, ушаг әдәбијјатында да исте'дадлы кәнчләр көрүнмәкдәдир. Сон илләр һәм ушаг мәтбуатымызын сәһифәләриндә, һәм дә ајры-ајры китабчаларда кәнчләримизин мөвзу, мәзмун вә бәдии кејфијјәтчә көзәл әсәрләринә аз да олса раст кәлирик. Анчаг кечмиш илләрин тәчрүбәси көстәрир ки, белә исте'дадлы кәнчләр бә'зән ушаг әдәбијјатындан јалныз бир кечид, пилләкән кими истифадә едир, бир гәдәр «танындыгдан» сонра «бөјүк» әдәбијјата кечирләр.

М. Рзагулузадә даһа сонра деди: Мән јазычылары ушаг јазычылары вә бөјүк јазычылары кими бөлүб ајырмағын әлејһинә олмушам. Јенә дә бу фикирдәјәм. Нә бөјүкләр үчүн јазанлара ушаглар үчүн јазмаг, нә дә ушаглар үчүн јазанлара бөјүкләр үчүн јазмаг гадаған дејил. Амма ушаглар үчүн дә әсәр јазмаг исте'дадына малик олан јазычыларын бу саһәдә чәтинликләрдән безиб, чәкинмәләри тәәссүф доғурур. Буна көрә дә ушаг әдәбијјатына кәлән исте'дадлы кәнчләрә хүсуси диггәт вә гајғы көстәрмәк вачибдир.

М. Рзагулузадә јолдаш ушаг әдәбијјаты, хүсусилә азјашлылар үчүн әсәрләр саһәсиндә бәдии тәрчүмә мәсәләсинин дә јахшы вәзијјәтдә олмадығыны билдирди. О деди ки, адәтән ушаг әсәрләринин тәрчүмәсини чох асан бир иш күман етдикләриндән, тәрчүмәчилијә јени башлајанлара әввәлләр ушаг китабларынын тәрчүмәсини тапшырырлар. Бир нөв «дәлләклији» ушагларын башында өјрәдирләр. Нәтичәдә белә китаблары ушаглара охудугда јенидән тәрчүмә етмәк лазым кәлир. Тәрчүмәчиләр өзләри дә бундан зәрәр чәкирләр, чүнки нөгсанларыны көрүб дәрк едә билмирләр. Бу саһәдә дә исте'дадлы кәнчләрдән бачарыглы тәрчүмәчи кадрлары јетишдирмәк үчүн лазыми тәдбирләр көрүлмәлидир.

М. Рзагулузадә ахырда ушаг, хүсусилә азјашлылар әдәбијјатынын дүзкүн истигамәтдә даһа јахшы инкишафыны тә'мин етмәк үчүн ән зәрури әмәли тәклифләрини белә хүласә етди:

Зијалылар үчүн јазылмыш бир-ики чап вәрәги һәчминдә әсәрләр, мүәллифләрин һәмин нәшријјатларда әсәри олуб-олмадығы нәзәрә алынмадан пландан кәнар сүрәтдә, ләнкимәдән гәбул вә нәшр едилмәлидир. Бунун үчүн һәр илин планында хүсуси еһтијат јер ајрылмалыдыр. Нәшријјатда әсәрләрин бәјәнилмәси вә гәбул едилмәсиндәки өзбашыналығын гаршысыны алмаг үчүн белә әсәрләрин кејфијјәти ајры-ајры шәхсләр тәрәфиндән дејил, нәшријјатын бәдии шурасынын үзвләриндән ибарәт хүсуси комиссија тәрәфиндән мүәјјән едилмәлидир.

Нәшријјатда тәкрарнәшр ишинә нәзарәт артырылмалы вә бу иш гајдаја салынмалыдыр.

«Көјәрчин» журналынын һәчмчә артырылмасына чалышылмалы, һәм онда, һәм дә дикәр ушаг мәтбуат органларында давамлы (бир нечә нөмрәдә) әсәрләр нәшр едилмәлидир. Бу саһәдә Москва ушаг мәтбуат органларынын тәчрүбәсиндән истифадә олунмалыдыр.

Јазычылар Иттифагында ушаг, хүсусән азјашлылар әдәбијјаты мәсәләләри илә мәшғул олмаг катибликдә мүәјјән мәс'ул јолдаша тапшырылмалы, башга саһәләрдә олдуғу кими ушаг әдәбијјаты үзрә дә иттифагда мәсләһәтчи олмалы, һәмчинин ушаг әдәбијјаты бөлмәсинин иши бу бахымдан јенидән гурулмалыдыр.

Ушаг әдәбијјаты үзрә бу вахта гәдәр кечирилмиш пленум вә мүшавирәләрдә бир чох мүсбәт вә мүһүм гәрарлар гәбул едилмишдир. Бу гәрарларын Јазычылар Иттифагынын әлагәдар органлары тәрәфиндән јеринә јетирилмәси јохланылмалы вә иттифагын рәһбәрлији бу ишә хүсуси фикир вермәлидир.

Нәшријјатда, ушаг мәтбуатында, радио-телевизија верилишләриндә, кукла театрында азјашлылар үчүн верилән вә ја тамашаја гојулан әсәрләр әдәби тәнгидин нәзәриндән тамамилә кәнарда галдығындан, јахшы әсәрләрлә јанашы мәзмун вә кејфијјәтчә зәиф, һәтта бајағы әсәрләр дә өзүнә јер тапыр. Бунун гаршысыны алмаг үчүн мәтбуат органларында ушаг әдәбијјаты мәсәләләринә аид систематик вә давамлы сурәтдә нәзәри-тәнгиди мәгаләләр нәшр едилмәли вә буна Јазычылар Иттифагынын рәһбәрлији тәрәфиндән чидди нәзарәт едилмәлидир.

Педагожи елмләр намизәди **Аллаһверди Еминов** чыхыш етди. О деди ки, бу күн тә'лимин гаршысында дуран проблемләрдән бири шакирдләрин јарадычы тәфәккүрүнү инкишаф етдирмәкдир. Тәбиидир ки, мүәллим синфә кирмәздән әввәл душүнүр, тәдрис етдији фәннин имканларыны нәзәрә алыр. Һәр шејдән әввәл исә, о, синфин сәвијјәси барәдә фикирләшир. Чалышыр ки, ән'әнәви үсул вә пријомлардан узаглашсын. Әлбәттә, һәр бир фәннин өз хүсусијјәти вардыр, дәрс дә бу зәминдә гурулур. Ријазијјат мүәллими ријази символ вә анлајышлара кениш јер верир. Физика мүәллими кәшф олунмуш ганунларын јаранма тарихи вә маһијјәтини шәрһ едир, әгли просесләрин бу истигамәтдә ролуна (мәсәлән, интуисијаја, информасијаја, емосијаја) е'тинасызлыг көстәрмир. Шакирдләрә инандырыр ки, алим, ихтирачы олмаг мүмкүндүр, бир шәртлә ки, елмин илкин елементләрини мәнимсәјәсән, әгли инкишафын гајғысына галасан, душүнмәји бачарасан. Америка алими Оскар Уајлд демишкән: «Һәгигәти билмәк үчүн кәрәк милјонларла сәһви тәсәввүр едәсән».

А. Еминов деди: Әдәбијјат фәнни исә шакирдләрин јарадычы тәфәккүрүнүн инкишафыны даһа чох тә'мин едә билир. Бәшәр нәслинин истәк вә арзуларынын, ичтимаи-сијаси мүнасибәтләрин бәдии ин'икасы олан әдәбијјат елмлә гоша ганаддыр. Бу гоша ганад шакирдин бәдии тәфәккүрүнү формалашдырыб ону ән камил шәхсијјәт сәвијјәсинә јүксәлдә билир. Белә бир јүксәклијә наил олунмасы әдәбијјат мүәллиминдән хүсуси бачарыг тәләб етмәкдән башга, дәрслијин өзүнүн дә сон дәрәчә кејфијјәтли һазырланмасыны, о чүмләдән көзәл бәдии нүмунәләр сечилмәсини зәрури шәрт кими ирәли сүрүр. Тәәссүф ки, үмумтәһсил мәктәбләри үчүн јазылмыш дәрсликләримизә бә'зән елә зәиф бәдии нүмунәләр дахил едилир ки, онларын һеч бир фајдасы олмур.

А. Еминов даһа сонра деди: Мәктәб һәјатына там бәләд оланлар јахшы билирләр ки, шакирдләрдә јарадычы фантазијанын формалашмасы бә'зән диггәтдән кәнарда галыр, бунун үстүндән сүкутла кечилир. Она көрә ки, програм вә дәрсликләримиздә бу мүһүм мәсәләјә бә'зән е'тинасыз мүнасибәт бәсләнилир. Програм вә дәрсликләримиздә елми-фантастик нүмунәјә вә јахуд бу жанр һаггында нәзәри мә'лумата тәсадүф етмирик. Бу чатышмамазлығын көкү исә онунла бағлыдыр ки, програм вә дәрслик тәртибчиләри ән'әнәви јолла кедир, «һамар јолу» үстүн тутурлар.

А. Еминов ибтидаи синифләрин дәрс китабларыны вәрәгләјиб деди: Бурада унудулмаз сәнәткарларымыздан Низаминин, М. Ә. Сабирин, Аббас Сәһһәтин, Рәшидбәј Әфәндијевин, Абдулла Шаигин вә башгаларынын әсәрләриндән верилән нүмунәләрдән еләси вар ки, һәлә дә онларын тә'сириндән чыха билмирик. II синфин «Ана дили» дәрслијиндән А. Сәһһәтин «Гушлар» ше'рини елә бил индичә әзбәрләмишик:

Гушлар, гушлар, а гушлар!
Гарангушлар, а гушлар!
Чәһ-чәһ вурун бурада,
Каһ јердә, каһ јувада...

Р. Әфәндијевин «Пајыз»ы исә бизи тәбиәтин гәриб бир фәслинә апарыр:

Пајыз олур, әсир сојуг күләкләр,
Солур дағда, чәмәнләрдә чичәкләр...

А. Еминов деди: Тәәссүф ки, бу кими ше'рләрлә јанашы, дәрсликдә сон дәрәчә бәсит, ушагларын бәдии тәфәккүрүнү «ојада» билмәјән онларча ше'р верилиб. Онлардан бә'зиләринә диггәт јетирәк: М. Дилбазинин «Пајызын сәјаһәти», М. Раһимин «Гыш», Ш. Ханларовун «Күр нәғмәси», М. Рзагулузадәнин «Машынлар», Ә. Мәфтунун «Бачы-гардашдыр мәнә», Ч. Мәммәдовун «Анамын бајрамы», И. Солтанын «Бакы нәғмәси», Н. Кәнчәлинин «Ананын сәси» вә с. ше'рләрдә һәр шејдән әввәл, поетик еһ-

тирас чатмыр. Бә'зиләри дүшүнә биләрләр ки, бу јүксәк бәдии һисси ушаг ше'рләриндә ахтармаг лазым дејил; һәр һалда ушаг ушагдыр! Бу чүр фикир тамамилә сәһвдир. Она көрә ки, мәһз ушаг јашларындан поезијаны севдирмәк, поетик тәфәккүрү инкишаф етдирмәк кәрәкдир.

Поезијада елмилик вар вә бу, һәр бир мисраја һопур. Охучу поетик чаларын ахынында дүшүнүр, ахтарыр вә дахилән зәнкинләшир. Шаир бу чәһәти дујур вә гијмәтләндирирсә, кичик охучусунун гијмәтләндирмәлидир. Ону јалныз ше'рин сүжети јох, елми чәкиси дә дүшүндүрмәлидир. Мәһз бу бахымдан да А. Еминов јухарыда адлары чәкилән ше'рләри сон дәрәчә зәиф әсәрләр кими гијмәтләндирди. О деди: Дәрслик мүәллифләримиз һансы ме'јарла белә сөнүк ше'рләри китаблара дахил едирләр? Мәкәр ушаглары дүшүндүрән, јүксәк сәвијјәли поетик нүмунәләр јохдур? Һалбуки ушаг шаирләринин камил нәсли јетишиб. Мән һәлә нисбәтән кәнч олан шаирләри нәзәрдә тутур вә бу сијаһыја Мәстан Әлијеви, мәрһум Әли Кәрими, Илјас Тапдығы, Тофиг Маһмуду, Фикрәт Садығы, Мәммәд Асланы, Заһид Хәлили дахил едирәм. Онларын һәр бири кениш охучулар тәрәфиндән рәғбәтлә гаршыланан ше'р китабларынын мүәллифидир. Дәрслик мүллифләримиз онларын китабларыны вәрәгләсәләр нә гәдәр әсил поетик нүмунә тапарлар!

Бу мә'нада А. Еминов јолдаш М. Әлијевин «Ноғул, нағыл», «Сәрчәләр бағчада», «Нәғмәли говаг», «Балача атлы», Ч. Чавадлынын «Учачағам аја мән», З. Хәлилин «Дәнизә ахшам дүшүр», «Тәјјарәдә», «Аја учан», Ф. Садығын «Чыртдан һара кетмишди?», М. Асланын «Бөјүрткән-бөјрү тикан», «Ләһ галасы», «Чичәкләрин нәғмәси», Әли Кәримин «Суаллар вә чаваблар», «Улдузлар» әсәрләринин тәгдирә лајиг олдуғуну гејд етди.

Конфрансда В. И. Ленин адына АПИнин досенти **Ајдын Һачыјев** дә чыхыш етди. О деди: Сов.ИКП МК-нын баш катиби Л. И. Брежнев јолдаш партијанын XXV гурултајындакы әзәмәтли нитгиндә демишдир ки, һәр һансы бир әсәрин ичтимаи әһәмијјәтинә гијмәт вермәк үчүн башлыча ме'јар, әлбәттә, онун идеја истигамәти олмуш вә олмагдадыр. Коммунизмдә јашајачаг јени инсан шәхсијјәтинин формалашмасында бәдии әсәрин сағлам вә дәрин идеолокијасы әсас шәртдир. Бу идеолокијаны балачалара тәлгин етмәк үсулларынын рәнкарәнклији вә тәкмилләшдирилмәси дә бөјүк әһәмијјәт кәсб едир.

Кениш охучу күтләсинин тәләбләринә ујғун олан, онларын дүнјакөрүшләрини формалашдыран, естетик зөвгләрини охшајан, луғәт фондуну зәнкинләшдирән, шифаһи нитгини сәлисләшдирән әсәрләрә ушаг вә кәнчләримизин бөјүк еһтијачы вардыр. Мөвзусу фолклордан көтүрүлмүш ше'рләр, поемалар, һекајәләр, повестләр охучуларымыз үчүн дәјәрли әсәр ола биләр. Сүжет хәтти фолклордан көтүрүлмүш «Мадарын дастаны», «Гары дағы», «Дәниз нағылы», «Одлу гылынч» вә с. әсәрләрин јазылмасындан хејли кечмәсинә бахмајараг, онлар инди дә ушагларын столүстү китабларыдыр. Чүнки фолклор мөвзуларында һәм тәбиәт, һәм дә чәмијјәт һадисәләринә тохунулур. Белә әсәрләр јалныз ушагларын зөвгүнү охшамыр, һәмчинин онлара һәјат, чәмијјәт, тәбиәт һаггында кениш билик вә мә'луматлар да верир. Е'тираф етмәк лазымдыр ки, Азәрбајчан халгынын гәдим тарихиндән хәбәр верән зәнкин халг јарадычылығындан фајдаланмаг һәлә дә јазычыларымызын диггәтини лазыми сәвијјәдә чәлб етмәмишдир.

Сүжет хәтти кәркин мүнагишә вә ганлы дөјүш сәһнәләринә әсасланан әсәри балачалара тәгдим етмәк лазымдырмы?—суалы әтрафында хејли мүбаһисәләр олмушдур. Истәр вәтәндаш, истәрсә дә Бөјүк Вәтән мүһарибәсиндән, партизан һәрәкатындан бәһс едән фачиәви һекајәләрдә чәсарәт, гүввәт, горхмазлыг мүһүм јер тутур. Белә мөвзулара һәср едилән һекајәләр ушаглара һәмчинин хејирхаһлыг, меһрибанлыг, доғручулуг кими сифәтләр ашылајыр. А. Һачыјев бу чүр бәдии әсәрләрин чох-чох јазылмасынын тәрәфдары олдуғуну билдирди. О деди: Бәдии әдәбијјата хас олан хүсусијјәтләр — форма вә мәзмун вәһдәти, жанр мүхтәлифлији, дил вә ифадә көзәллији, партијалылыг вә хәлгилик принсипләри ушаг әдәбијјатына да аиддир. Лакин бурада бир чидди мәсәләни јадда сахламаг лазымдыр. Кичик јашлы охучулар үчүн јазан мүәллифләр ушагларын јаш хүсусијјәтләрини, билик сәвијјәләрини, зөвгләрини нәзәрә алмалыдырлар. Ушагларын јаш хүсусијјәтләрини нәзәрә алмадан јазылан әсәрләри М. Горки почт гутусуна атылан үнвансыз зәрфләрлә мүгајисә етмишдир.

А. Һачыјев даһа сонра деди: Истәр мәктәбәгәдәр, истәрсә дә кичик мәктәб јашлы ушаглар үчүн чап олунан китаблар мүтләг иллүстрасијалы олмалыдыр. Әкәр бу јашда олан ушаглар үчүн јазылан әсәрләрдә мәтнлә әлагәдар изаһедичи шәкилләр јохдурса, белә әсәрләр һәмин ушагларын еһтијачыны өдәјә билмәз. Корнеј Чуковски јазыр: «Бир сәһифәлик мәтндә јалныз бир шәклә еһтијач варса, белә әсәрләри балачалара тәгдим етмәк јох, мәһв етмәк лазымдыр». Ушаг әсәрләринин чазибәли, охунаглы олмасынын бир шәрти дә бәдии мәтндә мәнзәрәләрин тез-тез дәјишдирилмәси, рәнкарәнклијидир. Демәли, ушаг сәнәткары һәм рәссам, һәм дә бәстәкар тәбли олмалыдыр. Ушаг әсәрләриндә мүасир һәјатымыздан көтүрүлмүш епизодларын охучуја дәгиг чатмасы үчүн бәдии таблоларын, шәкилләрин бөјүк әһәмијјәти вардыр.

А. Һачыјев јолдаш бу саһәдә чох вахт гүсурлара јол верилдијини нәзәрә чатдырырды. О деди: «Пионер» журналынын 1972-чи ил 2-чи нөмрәсинин үз габығында Ә. Дадашовун гарда хизәк сүрән ушаглары тәсвир едән таблосу чап едилмишдир. Әсәрин рәнкарәнк бојаларла ишләнмәсинә, композисијанын мараглы гурулмасына сөз ола билмәз. Лакин хизәк сүрән гызларын вә оғланларын зөвгсүз кејимләри — ајагларындакы чарыг, башларындакы мотал папаг, әјинләриндәки узун чухалар мүасир ушагларын мәдәни һәјаты һаггында балачаларда јанлыш тәсәввүр јарада биләр. Бу фикри «Көјәрчин» журналынын 1971-чи ил 6-чы нөмрәсиндә Мәстан Әлијевин «Ат» ше'ринә тәртибат верән рәссам һагында да демәк олар. Шаир тәсвир едир ки, Адил евдә мүтәккәни ат әвәзинә миниб чапыр. Шәкилдә исә Адил мүтәккәни јох, ојунчаг аты миниб-дир.

А. Һачыјев һәјат һәгигәтләринин рәссам фырчасында ејбәчәр вә јанлыш тәсвир олунмасындан сөһбәт кедәркән Һ. Зијанын «Сағ ол, Көјәрчин» сәһнәчијинә рәссам А. Һүсејновун чәкдији хоруз, тојуг, түлкү рәсмләринә дә ирад тутараг деди ки, әввәла, бурада хоруз да, тојуг да, түлкү дә өз тәбии рәнкләриндә чәкилмәјиб. Түлкү боз, гара вә јахуд сарыја чалан рәнкдә олур. Ачыг гырмызы түлкү рәнки дејил. Бу, бир јана дурсун, әкәр шәкилдә түлкүнүн башы олмаса, онун бәдәнини чанлы һејвандан башга нәјә истәсән бәнзәтмәк олар. Белә бајағы шәкилләр гијмәтли әсәрләрә гаршы ушагларда икраһ һисси дә ојада биләр. Үмумијјәтлә, бу, бир һәгигәтдир ки, кичик јашларындан дүрүст тәрбијә олунмајан зөвгү сонралар дүзкүн јола салмаг сон дәрәчә чәтиндир. Бә'зән јазычы вә рәссамын бурахдығы белә кичик бир хәта сонрадан бағышланылмаз сәһвләрә кәтириб чыхара биләр.

А. Һачыјев јолдаш деди ки, кәнч нәсли вәтәнпәрвәрлик, һуманизм, дүшмәнә нифрәт, бејнәлмиләлчилик руһунда тәрбијә етмәк үчүн дә јүксәк сәвијјәли ушаг әсәрләринин јазылмасы һәмишә вачибдир. Бу мә'нада совет ушаг әдәбијјаты өз охучуларына һәјат һадисәләри һаггында биткин тәсәввүр әлдә етмәкдә көмәк көстәрир. Тәәссүф ки, бә'зән һәјат һадисәләринә зидд олан гондарма тәсвирләрә әдәбијјатымызда тез-тез раст кәлирик. Мәсәлән, белә бир факт: «Кәнчлик» нәшријјаты Һачы Ағајевин «Күллү пијалә» адлы һекајәләр китабыны чапдан бурахмышдыр. Үмумијјәтлә, бурада мүвәффәгијјәтли һекајәләрлә јанашы, «Тәзә ајаггабылар» адлы бир гејри-тәбии һадисәдән бәһс едән һекајә дә вардыр. Һекајәнин мәзмуну беләдир. Чејһун тәзә ајаггабыларыны кејиб, Мәстанла бирликдә гарда ојнамаг истәјир. Бу заман ајдын олур ки, Мәстан ахсајыр. Демә, пишијин ајағы гапы арасында галанда јараланмышдыр. Чејһун тәзә ајаггабысынын бир тајыны чыхарыб Мәстанын јаралы ајағына кејиндирир ки, үшүмәсин. Ајағына чәкмә кејән Мәстан чох јахшы атылыб-дүшүр вә ојнајыр.

А. Һачыјев гејд етди ки, бу сүн'и вә гондарма тәсвирдә гәрибә мәнтигсизлик вар. Әввәла, Мәстанын ајағынын гапы арасында галмасындан хејли вахт кечмишдир. Мәстанла һәр күн бир јердә ојнајан Чејһун пишијин ахсадығыны нә үчүн бу мүддәтдә көрмәмишдир?

Бундан әлавә, јаралы ајаға ушаг чәкмәси кејиндирсән пишијә даһа да әзијјәт верәр, онун ојнамасына мане олар. Һәм дә чәкмә пишијин ајағында нечә дурар? Белә сүн'и тәсвирләр, схематик сүжет јазычынын хош арзуларынын үзәринә көлкә салыр, охучуда һадисәнин доғрулуғуна шүбһә ојадыр. Белински көстәрир ки, ушаглар үчүн елә сүжетләр сечмәк лазымдыр ки, балачалар онун ујдурма олдуғуну һисс етмәсинләр, јә'ни мүәллифин тәсвиринә инансынлар.

А. Һачыјев деди: Унудулмамалыдыр ки, ушаглар үчүн јазылан әсәрләр ән бәсит һадисәләр һаггында белә сабит тәсәввүрү олмајан балача охучулара дүзкүн мә'лумат вермәлидир. Ушаглар үчүн јазан сәнәткарларын гаршысында мум кими јумшаг, кәнар тә'сирләрә чидди мүгавимәт көстәрә билмәјән ушаг психолокијасы дурур. Бу психолокија ичтимаи мүһитдә баш верән һадисәләр нәтичәсиндә јаваш-јаваш формалашыр вә мүәјјән истигамәт алыр. Формалашма просесиндә ушагларын ешитдикләри вә ја охудуглары сағлам идејалы бәдии әсәрләр бөјүк әһәмијјәт кәсб едир. Буну да унутмаг олмаз ки, ушаг зеһни, ушаг шүуру гаврадығы бир шеји, она дәрин тә'сир бағышламыш бир һәјат һадисәсини вә әдәби факты чох кеч унудур. Она көрә дә ушаг јазычысы һәјатдан көтүрдүјү факты, мөвзуну дүзкүн саф-чүрүк етмәли, јарадычылыг сүзкәчиндән кечирмәлидир. Ушагларын, адәтән, һәр шеји билмәк, бүтүн көрдүкләри вә ешитдикләри һаггында өзләринә мәхсус бир тәсәввүр јаратмаг габилијјәтләрини дә нәзәрдән гачырмаг олмаз.

А. Һачыјев ушаглары мәнсуб олдуғу халгын адәт вә ән'әнәләри илә таныш етмәјин зәрурилијини дә көстәрди. О деди: Бә'зи әдәбијјатшүнаслар иддиа едирләр ки, нисбәтән бөјүк һәчмли нәср әсәрләрини —«Меһман», «Комиссар» повестләрини, Ч. Мәммәдгулузадәнин, С. Һүсејнин, Ј. В. Чәмәнзәминлинин, Ә. Һагвердијевин һекајәләрини ушаглара тәгдим етмәк доғру дејилдир. Бунун тамамилә әксинә олараг тәнгидчи Белински, һәтта, классик јунан шаири Һомерин «Илиада», «Одиссеја» әсәрләрини мүәјјән ихтисарла ушаглара тәгдим етмәји мәсләһәт билирди. О, әдәбијјаты әсил тәрбијә васитәси һесаб едирди.

К. Маркс да әдәбијјатын бөјүк тәрбијәви ролуну гијмәтләндирмишдир.

Марксын кичик гызы Еленора Евелинг атасы һаггындакы хатирәләриндә јазмышдыр: «О, бачыларыма вә мәнә Һомерин бүтүн әсәрләрини, һабелә «Нибелунг нәғмәләри»ни, «Дон Кихот»у, «Мин бир кечә» нағылларыны охутдурарды».

А. Һачыјев белә бир нәтичәјә кәлди ки, ушаглар үчүн јазанлар онларын психолокијасыны, дахили аләмини, сөз вә ифадәләри, гаврама габилијјәтләрини, марагларыны, мејилләрини, давранышларыны дәриндән өјрәнмәли, әсәр үзәриндә ишләркән бу мәсәләләри нәзәрә алмалыдырлар.

Республика Ленин комсомолу мүкафаты лауреаты, шаир **Мәстан Әлијев** чыхыш етди. О, чыхышында билдирди ки, журналын республикамызда ушаг әдәбијјатынын вәзијјәтини өјрәнмәк, јарадычы ичтимаијјәтин диггәтини гаршыда дуран вәзифәләрә чәлб етмәк саһәсиндәки тәшәббүсү тәгдирә лајигдир. Шүбһәсиз ки, бу, әдәбијјатымызын инкишафына өз мүсбәт тә'сирини көстәрә биләр.

М. Әлијевин фикринчә, ушаг әдәбијјаты илә кәнчләр вә бөјүк јашлылар үчүн јарадылан әдәбијјат арасында фәрг гојмаг дүзкүн дејил. Бу әдәбијјатларын һәр бири совет адамынын, коммунизм гуручусунун инкишафына хидмәт етмәк бахымындан ејни мәгсәд күдүр вә онлар јашындан асылы олмајараг бүтүн охучулара билик, дүнјакөрүшү ашыламалы, коммунист тәрбијәси вермәлидир. Лакин ушаглар үчүн јазылан әсәрләр өз охучуларынын даһа асан баша дүшәчәји сәвијјәдә олмалыдыр; бунлар јашлы охучулар тәрәфиндән дә рәғбәтлә гаршыланмалыдыр.

Әдәбијјатымызда совет адамларына мәхсус инсани һиссләр, зәрифлик, вәтән севкиси, бөјүк елми дүнјакөрүшү өз кениш әксини тапмалыдыр. Чәмијјәтдә һадисәләр тә'сирсиз галмыр. Буна көрә дә, М. Әлијев билдирди ки, мүасир ушаг јазычысы һәјат һадисәләринә чох күчлү фикир вермәлидир. Елә етмәк лазымдыр ки, ушагларымыз ејбәчәрлијә, мә'нәви чиркинлијә шүурлу сурәтдә е'тираз сәси учалтсынлар. Бунун үчүн исә әсәрләрдә һәјат һәгигәтләрини бәдии тәсвир јолу илә балача охучулара чатдыра билмәк мәһарәтиндән чох шеј асылыдыр. Бу мә'нада ушаг ше'римизин јарадычыларындан М. Рзагулузадә, М. Аслан, Х. Әлибәјли, И. Тапдыг вә бир чох башгаларынын јарадычылығы тәгдир олунмалыдыр. Онлар һәјат, тәбиәт һадисәләрини гуру сөзчүлүк илә дејил, сөзүн бәдии гүдрәти илә тәсвир едә билирләр.

М. Әлијев даһа сонра деди: Ушаглар јумору чох севирләр. Она көрә дә јуморлу ше'рләр јазылмасы һаггында даһа чидди дүшүнмәк лазымдыр. Мән бу саһәдә шаир Т. Елчинин хидмәтләрини јүксәк гијмәтләндирирәм.

Ушаглар үчүн фантастик вә драм әсәрләринин јазылмасына да диггәти артырмаг лазымдыр.

Дәрсликләримиздә ушаг әсәрләринин ән зәиф нүмунәләринә кениш јер верилир. Бу бахымдан IV синфин «Әдәбијјат» дәрслијиндәки нүмунәләрин чоху бәситдир. Рус әдәбијјатындан тәрчүмә нүмунәләриндән дә аз истифадә олунур.

Педагожи елмләр доктору, орта мәктәб дәрсликләринин мүәллифләриндән бири **Шәмистан Микајылов** чыхыш етди. О деди: Һазырда истифадә етдијимиз әдәбијјат тәдриси програмынын тәртиб олундуғу күндән 10 илдән артыг бир вахт кечир. Бу конфрансда јолдашларын сөјләдикләри тәнгиди фикирләрлә мән дә шарикәм. Дәрсликләрә мөвзуну јүксәк сәнәткарлыгла јазылмыш бәдии сәнәт нүмунәләринин дахил едилмәси вахты чохдан чатмышдыр. Тәәссүф ки, програмын јаратдығы бә'зи чәтинликләр үзүндән һәлә дә бир сыра зәиф әсәрләр дәрсликләримиздә өзләринә мөһкәм јер тутур.

Ш. Микајылов даһа сонра деди: Програм индијәдәк азы үч дәфә мүзакирә едилиб, лакин бу мүзакирәләрдә нөгсанлар дәриндән тәһлил олунуб көстәрилмәмишдир. Мәним тәклифим будур ки, кениш ичтимаијјәт, јарадычы зијалыларымыз мәтбуатда чыхыш едиб програм вә дәрсликләримиз һаггында өз мүнасибәтләрини билдирсинләр.

Ш. Микајылов хаһиш етди ки, гој, јазычыларымыз ушаглар үчүн даһа көзәл әсәрләр јазсынлар. Онларын сајыны артырсынлар. Һеч шүбһәсиз ки, бунлар јазычыларымызын арзуладыглары кими, бир вахт дәрсликләримиздә өз кениш әксини тапачагдыр.

Сөз «Пионер» журналынын баш редактору, јазычы **Нәриман Сүлејманов** јолдаша верилди. Нәриман мүәллим деди: Мән «Азәрбајчан мәктәби» журналынын бу күнкү јығынчағыны чох алгышлајырам. Она көрә ки, һәмин јығынчаг олдугча хејирхаһ, һамыны дүшүндүрән бир мәсәләјә һәср едилмишдир.

Јолдашлар, ушағын тәрбијәси мәсәләси тәзә шеј дејил. Аиләјә јени үзв—өвлад дахил олдуғу илк күндән һамы чалышыр ки, о, дүзкүн тәрбијә едилсин. Бу саһәдә исә бәдии әдәбијјатын ролу мисилсиздир.

Партија өјрәдир ки, ушағын тәрбијәси илә бүтүн совет адамлары мәшғул олмалыдыр: илк нөвбәдә исә јазычыларымыз. Азәрбајчан совет јазычыларынын бу саһәдә хидмәти аз дејил, лакин мән онлара даһа мәһсулдар вә бөјүк сәнәткарлыгла ишләмәји арзулајырам. Биз мәтбуат ишчиләри исә јазычыларла әлагәни индикиндән даһа кениш гурмалы вә мөһкәмләндирмәлијик.

«Көјәрчин» журналынын баш редактору, шаир **Тофиг Маһмуд** чыхышында билдирди ки, Н. Сүлејмановун фикирләри илә шарикдир. О деди: ушагларын педагожи бахымдан тәрбијәси чох чидди мәсәләдир. Һәјатда о гәдәр һадисәләр баш верир ки, бунлардан дүзкүн нәтичә чыхарылмасында јазычылар балача охучулара һәгиги истигамәт вермәлидирләр. Нөгсанлар, ушагларын тәрбијәсиндәки зәиф чәһәтләр үмумиләшдириләрәк кәскин тәнгид олунмалыдыр, конкрет чыхыш јоллары көстәрилмәлидир. Һәм дә јазычы өз сөзүнү јүксәк сәнәткарлыгла дејә билмәлидир ки, бунун тә'сир күчү чох олсун. Мәсәлән, ушаглар арасында һәлә дә күчәләрдә телефон апаратларыны сындырмаг, ичтимаи гајда-ганунлары позмаг һалларына тәсадүф едилир. Белә һаллара гаршы јазычыларымыз сатира вә јуморун күчүндән истифадә етмәклә мүбаризә апармалыдырлар.

Јазычы **Емин Маһмудов** исә ушагларын тәрбијәсиндә фантастик әсәрләрин бөјүк ролундан данышды. О деди ки, фантастик әсәрләри мүталиә едән, севән ушагларда дүнјакөрүшү, әгли инкишаф даһа кениш олур. Буна көрә дә мән фантастик әсәрләр јазмаға өзүмү борчлу билирәм. Лакин, тәәссүф ки, јаздыгларымы республикамызда нәшр етдирмәјә бә'зән чәтинлик чәкирәм. Гәрибә бурасыдыр ки, мәним бөјүк әзијјәтдән сонра республикамызда нәшр етдирдијим әсәр Иттифагда вә бир чох харичи өлкәдә тез бир мүддәтдә тәрчүмә олунуб јајылыр. Бундан республика нәшријјатларымыз ибрәт көтүрсәләр, әлим голтуғумда дуруб киминсә инсафа кәләчәјини көзләмәјә еһтијачым галмаз.

Е. Маһмудов даһа сонра деди: Бир чәһәтә дә диггәтинизи чәлб етмәк истәјирәм. Тәнгидчиләримиз нәдәнсә бир гәдәр пассив ишләјирләр. Бу вахтадәк 5—10 китабым чыхыб, амма, онлардан икиси һаггында мәтбуатда рә'ј јазылыб. Бу, тәнгидчиләримиз үчүн бағышланылмаз һал дејилми?

Бир арзум да будур ки, дәрслик мүәллифләри вә мүәллимләримиз москвалы һәмкарларындан нүмунә көтүрүб мәктәблиләрин коммунист тәрбијәсиндә вә елми дүнјакөрүшүнүн формалашмасында фантастик әсәрләрин бөјүк әһәмијјәтини нәзәрә алсынлар. Беләликлә, фантастик әсәрләр шакирдләрин столүстү васитләри олсун.

«Азәрбајчан мүәллими» гәзетинин шө'бә мүдири, шаир **Чавад Чавадлы** да ушаглар үчүн јазылан әсәрләрин бир гисминдә һәјат вә тәбиәт һадисәләринә гејри-реал тәсвири мүнасибәт бәсләнилдијини гејд етди. О деди ки, белә зәиф әсәрләрин дәрсликләримизә јол тапмасы даһа чох бағышланылмаздыр.

Үмумијјәтлә, конфрансда чыхыш едәнләр ушаглар үчүн јазылан әсәрләрдә тәсвир олунан һадисәләрин инандырычылығына, бу әсәрләрин бәдии кејфијјәтинә диггәтин артырылмасынын, јазычыларымызын мәһсулдар ишләмәсинин зәрурилијини гејд етдиләр. Онлар нәшријјатларымызын ушаглар үчүн јазан сәнәткарлара гајғыны артырмаларыны, програм вә дәрсликләрин тәртибини јенидән нәзәрдән кечирмәји вачиб мәсәлә кими ирәли сүрдүләр.

Чыхышлар бир даһа көстәрди ки, партија вә һөкумәтимизин ушагларын коммунист тәрбијәсиндә бәдии әдәбијјатын ролуна вердикләри јүксәк гијмәтдән әлагәдар тәшкилатларын вә јолдашларын әмәли нәтичә чыхармаг барәдә бир даһа чидди дүшүнмәк вахты чатмышдыр. Педагожи мәсәлә олан ушаг әдәбијјатымызын инкишафына вә онун бөјүјән нәслә чатдырылмасына диггәти артырмаг, һәгигәтән, дөврүн мүһүм тәләбләриндәндир.

Мәһәммәд ӘҺМӘДОВ.